

Plotna, nebo myšlení?

Cíl:

Prostřednictvím hrané diskuse hledat argumenty potvrzující a vyvracející stereotypní přesvědčení, že přirozeností žen je péče o rodinu a domácnost.

Kapitoly:

Gender a společnost, Gender a osobnost člověka, Gender a média

Pomůcky:

dvě kopie pracovního listu

Čas:

30 minut

Věk:

poslední ročníky základní školy a střední škola

Velikost skupiny:

spíše menší třída

Postup:

- 1) Třídu rozdělíme na dvě skupiny. Doporučujeme rozdělení provést náhodně, v obou skupinách by měli být zastoupeni chlapci i dívky.
- 2) Skupiny budou vystupovat jako dvě protikladné strany v diskusi nad článkem z pracovního listu. Jedné skupině proto dopředu určíme, že bude názory prezentované v článku hájit, druhá skupina jim bude oponovat. Před zahájením samotné aktivity stanovíme společně se studujícími pravidla diskuse.
- 3) Každé skupině dáme jednu kopii pracovního listu s článkem o společenském uplatnění žen. Úkolem skupiny je článek přečíst a najít argumenty pro podporu článku či proti němu. Studující mají nejen využívat argumenty uvedené v článku, ale zejména hledat argumenty nové. Rovněž by měli uvažovat o možných argumentech druhé skupiny a připravovat se na jejich vyvrácení. Před zahájením diskuse připomeneme debaťní pravidla – po dobu aktivity zastávat přirčené stanovisko bez zapojení vlastního názoru, poskytovat prostor oponentům a ostatním kolegům/kolegyním ve skupině, využívat výhradně věcných, nikoliv osobních argumentů aj.
- 4) Následně zahájíme hranou diskusi. Každá skupina dostane krátký čas na souvislé představení svého stanoviska (předem je však jasné, že stanovisko jedné skupiny bude souhlasné a druhé nesouhlasné). Pak se budou skupiny vzájemně dotazovat a argumentovat. Moderování diskuse provádí vyučující, případně některý žák/žákyně. Moderující má za úkol dohlížet na dodržování diskusních pravidel.

Komentář:

Článek, z něhož aktivita vychází, explicitně operuje s genderovými stereotypy týkajícími se společenského uplatnění žen. Předpokládá platnost biologického esencialismu, podle něhož všechny biologické ženy ze své přirozenosti inklinují k určitým myšlenkám, zájmům, hodnotám, činnostem atd., jež jsou odlišné od těch, k nimž inklinují ze své přirozenosti biologičtí muži. Argument je absolutním zobecněním, neboť hovoří o všech ženách, respektive o všech mužích, bez ohledu na jejich individuální odlišnosti, které mohou jít proti charakteristikám obvyklým u žen či u mužů. Článek je vzhledem ke svému vyznění velice vhodným odrazem pro diskusi o platnosti genderových stereotypů. Pokud chceme účel aktivity rozšířit o pěstování diskusních schopností a širší genderové citlivosti žáků/žákyně, můžeme třídu rozdělit na tři skupiny – dvě diskusní a jednu pozorovatelskou. Pozorovatelská skupina má za úkol sledovat průběh diskuse a následně výsledky svého pozorování představit ostatním. Při pozorování by se měla soustředit na sledování věcnosti argumentů, frekvenci zapojení jednotlivých studujících (dívek a chlapců), používání jazyka atd.

K AKTIVITĚ „PLOTNA, NEBO MYŠLENÍ?“**Ženy netvořily dějiny, jejich přirozená role je jiná**

Ještě než zábavný pořad Největší Čech v České televizi vyhlásí, která jména se dostala do stovky největších krajanů, můžeme vytvořit několik legitimních hypotéz. Výsledky pravděpodobně odhalí historickou skutečnost, že ti největší z Čechů byli německy mluvící moravští nebo pražští Židé. Stejně tak můžeme čekat, že bude jako největší tuzemec nominován i z Orientu přišedší kupec Sámó. A také že mezi onou stovkou veřejnoprávně a zábavně představených jmen nebude ani jedno jméno ženské. Proč?

Lze předpokládat i následné reakce nejrůznějších kompenzačně-politických uskupení na vyhlášení výsledků ankety. Nenominace žen vyvolá hněvivý pokřik feministek. Budou to chápat jako diskriminaci. Ultrapravice bude hněvivě ječet naopak kvůli nominaci Freuda a Kafky.

Bude to, jak je u těchto skupinek obvyklé, iracionální obranná reakce – oba subjekty se budou snažit zpochybnit historickou skutečnost. Ultrapravice prokázáný fakt, že v historii, vývoji a (omlouvám se za to slovo) slávě země české měli mimořádně důležitou kladnou úlohu Židé. Feministky se zase budou snažit vyvrátit sice nikdy (díky mužské galantnosti k ženám) nevyslovené, ale evidentní skutečnosti, že ženy naopak v dějinách Česka žádnou roli nehrály.

Snad jen v kultuře se totiž v tuzemsku dá alespoň trochu a náznakem srovnat historická úloha mužů a žen. A pak se okamžitě dostáváme k naprosto neřešitelným dilematům typu „je lepší Věra Bílá, nebo Leoš Janáček?“

V ostatních oborech lidské činnosti se v české a moravské historii ženské držely své biologicky dané role – plotny – a k budování státu či rozvoji a slávě země nijak veřejně nepřispívaly. Proto je samozřejmé, že největším Čechem žena prostě nemůže být. A je dokonce krajně nepravděpodobné, že by se byť jedna jediná dostala do finále, do „největší stovky“.

Ženy prostě nevynikají v tvorbě něčeho je samé přesahujícího, velkého a věčného, jsou spíše udržovatelkami. I když srovnáme ty obory lidského bytí, kde nějaký gender handicap skutečně neexistuje – například lidskou sexualitu –, vidíme, že ženy vynikají spíše v té nejkonzumnější, nejméně sofistikované a tělesně nejnáročnější sféře, zatímco na přemýšlení musí přijít chlap. Dobrým příkladem je srovnání díla Dolly Buster a Sigmunda Freuda. Byly a jsou milenkami!

Až se v květnu dozvíme, že ze sto největších Čechů je sto procent mužů, měli by si všichni – a feministky především – uvědomit: Neznamená to, že ženy jsou zapomenuty! Jen to dokumentuje jejich přirozenou roli. Úkolem žen není vcházet ve známost, vytvářet dějiny či přinášet světové vědě zásadní poznatky. To spočívá – jak ostatně potvrdí už v máji výsledky všelidové ankety – na bedrech mužů. Ženy mají pečovat o potomky, zvolí-li si je muž jako matku svých dětí, a svobodným státotvorným mužům pak mají sloužit jako zdroj potěšení, vhodná náplň volného času a příjemná relaxace. Jejich přirozenou funkcí je zajistit muži takový servis, aby se mohl nerušeně věnovat státotvorné činnosti a vrývat své jméno do dějin.

A feministkám budiž útěchou, že každý z navrženého sta největších Čechů měl milenkou.

Jiří X. Doležal

Zdroj: Lidové noviny, 24. března 2005.

Slavné osobnosti českých dějin

Cíl:

Zamyslet se nad kritérii, podle nichž posuzujeme společenskou významnost osob. Uvažovat prostřednictvím hrané diskuse o důvodech, proč za významné osobnosti bývají zřídka považovány ženy.

Kapitoly:

Gender a společnost, Gender a média

Pomůcky:

dvě kopie pracovních listů

Čas:

30 minut

Věk:

druhý stupeň základní školy a střední škola

Velikost skupiny:

spíše menší třída

Postup:

- 1) Třídu rozdělíme na dvě stejně početné skupiny. Každé skupině předložíme po jedné kopii obou pracovních listů.
- 2) Úkolem skupin bude diskutovat o výsledcích ankety „Největší osobnost českých dějin“, v které se umístilo jen velmi málo žen. Jedna skupina bude výsledek hájit – ukazovat jeho správnost a logičnost. Druhá skupina bude výsledek ankety zpochybňovat. Východiskem obou diskusních stanovisek by měl být seznam 200 osob, které byly požádány o to, aby jmenovaly největší českou osobnost, a žebříček historických postav, které byly v tomto hlasování zvoleny.
- 3) Na přípravu argumentů skupinám dáme limit přibližně 10 minut, následně 10 minut probíhá samotná diskuse. V ní vystupujeme v roli moderující osoby, obsahově do diskuse nezasahujeme. Závěrečných 10 minut věnujeme společnému rozboru proběhlé diskuse a argumentů, které v ní zazněly. Prostor by mělo dostat také zhodnocení pocitů, které žákyně/žáci měli při obhajobě určitého stanoviska.

Komentář:

Aktivita je určena spíše pro žáky a žákyně, kteří si již v základní úrovni osvojili genderovou perspektivu. Diskuse by totiž neměla zůstat pouze u konstatování, že výsledky ankety nelze vysvětlit, neboť se jedná o kombinaci subjektivních názorů 200 rozdílných osob. Na anketě, kterou v květnu 2004 uspořádal deník MF Dnes, jsou zajímavé jednak její výsledky (z 50 vybraných osobností je pouze 5 žen), ale také to, které lidi MF Dnes požádala o vyslovení názoru a kolik žen je mezi nimi. Zatímco v prvním případě je možné nízký poměr žen a mužů vysvětlit historickým kontextem (většina volících uvedla osobu z období, kdy uplatnění žen ve veřejné sféře bylo velice omezené, a proto zůstalo jen málo žen známých do dnešní doby), v druhém případě se jedná o projev současného genderového stereotypu. Oba seznamy zároveň vybízejí k otázce, jakými kritérii vymezujeme tzv. osobnosti, nakolik jsou to kritéria za stávajících sociálních podmínek stejně dosažitelná ženami a muži.

Aktivitu můžeme pozměnit tím, že zavedeme vedle dvou diskusních skupin skupinu pozorovatelskou. Jejím úkolem je sledovat a následně hodnotit průběh diskuse, a to zejména z genderového hlediska.

Materiál, z něhož aktivita vychází, je velice blízký televizní soutěži Největší Čech, která probíhala v prvním pololetí 2005. Vzhledem k tomu, že studující tuto soutěž pravděpodobně sledovali, je vhodné na ni při zadávání i vyhodnocování aktivity odkazovat. Může dojít k porovnání obou soutěží a jejich výsledků.

U pokročilejších tříd můžeme aktivitu zakončit tím, že spolu se žáky/žákyněmi navrhuje úpravy podmínek ankety tak, aby se potenciálně do výběru dostalo více žen. Takovým opatřením může být vyrovnání poměru žen a mužů mezi osobami, které volily. Jiným může být vytvoření několika samostatně hodnocených kategorií podle oborů lidských činností (politika, umění, lidská práva atd.) nebo podle historických období (současnost, 20. století, středověk atd.).

pracovní list A <<**K AKTIVITĚ „SLAVNÉ OSOBNOSTI ČESKÝCH DĚJIN“****Největší osobnost českých dějin**

V dubnu 2004 vyhlásil deník MF Dnes anketu Největší osobnost českých dějin. Součástí celospolečenské ankety byl průzkum mezi 200 významnými lidmi současné společnosti. Z jejich hlasování vzešel následující seznam 50 největších osobností, které jsou řazeny podle abecedy.

Podrobnější informace, včetně počtu hlasů, lze nalézt na internetových stránkách <http://zpravy.idnes.cz/ankety.asp?id=OSOBNOST>

1. Albrecht z Valdštejna
2. Anežka Česká
3. Tomáš Baťa
4. Edvard Beneš
5. Boleslav I.
6. Bernard Bolzano
7. K. H. Borovský
8. Svatý Cyril
9. Karel Čapek
10. Ema Destinová
11. Josef Dobrovský
12. Antonín Dvořák
13. Miloš Forman
14. Jaroslav Hašek
15. Václav Havel
16. Jaroslav Heyrovský
17. Milada Horáková
18. Jan Hus
19. Leoš Janáček
20. Jiří z Poděbrad
21. Josef Jungmann
22. Franz Kafka
23. Karel IV.
24. J. A. Komenský
25. František Křižík
26. Svatá Ludmila
27. Marie Terezie
28. T. G. Masaryk
29. Jan Řehoř Mendel
30. Svatý Metoděj
31. Alfons Mucha
32. Božena Němcová
33. František Palacký
34. Jan Palach
35. Jan Patočka
36. Přemysl Otakar I.
37. Přemysl Otakar II.
38. Jan E. Purkyně
39. Rudolf II.
40. Jaroslav Seifert
41. Bedřich Smetana
42. Emil Škoda
43. František Tomášek
44. Josef Kajetán Tyl
45. Svatý Václav
46. Svatý Vojtěch
47. Jan Werich
48. Otto Wichterle
49. Emil Zátopek
50. Jan Žižka

K AKTIVITĚ „SLAVNÉ OSOBNOSTI ČESKÝCH DĚJIN“

V dubnu 2004 oslovil deník MF Dnes 200 osobností současné české společnosti a požádal je o vyjádření k anketě Největší osobnost českých dějin.

Oslovenými lidmi byli:

Michal Anděl, lékař – Michael Aschermann, lékař – Václav Aulický, architekt – Milan Balabán, teolog – Ladislav Bartoníček, manažer – Petr Bartůnek, lékař – Zdeněk Bašný, lékař – Zdeňka Bauerová, výtvarnice – Jan Bednář, přírodovědec – Miroslav Bělina, právník – Jiří Bělohav, manažer – Jan Betka, lékař – Jiří Bičák, přírodovědec – Jiří Boček, manažer – Martin Bojar, lékař – Adolf Born, výtvarník – Lubomír Brabec, kytarista – Petr Broulík, lékař – Lubomír Brož, lékař – Dagmar Burešová, právnička – Jan Cimický, psychiatr – Evžen Čech, lékař – David Černý, výtvarník – Jiří Černý, hudební publicista – Petr Čornej, historik – Jan Daneš, lékař – Zdeněk Dienstbier, lékař – Petr Dítě, lékař – Josef Dolista, teolog – František Dostálek, manažer – Ivan Douda, psycholog – Jiří Dunovský, lékař – Jan Dvořáček, lékař – Jiří Fabián, manažer – Helena Fejková, módní návrhářka – Petr Fejk, ředitel zoo – Daniela Flejšarová, módní návrhářka – Ivana Follová, módní návrhářka – Vladimír Franz, hudební skladatel – Kurt Gebauer, sochař – Andrej Gjuríč, psycholog – Petr Goetz, lékař – Jan Graubner, arcibiskup – Pavel Gregorič, manažer – Marcel Grün, astronom – Jiří Grygar, astronom – Dana Hábová, překladatelka – Petr Hach, lékař – Tomáš Halík, teolog a sociolog – Vlastimil Harapes, tanečník – Milan Hejl, manažer – Jan Herzmann, sociolog – Martin Hilský, překladatel – Jiří Holý, literární vědec – Michal Horáček, textař a podnikatel – Cyril Höschl, psychiatr – Slavomil Hubálek, psycholog – Milena Hübschmannová, romistka – Václav Hudeček, houslista – Jiří Hurych, manažer – Karel Hynie, producent – Helena Illnerová, vědkyně – Martin Jahn, manažer – Josef Jařab, překladatel – Jan Jeník, biolog – Jan Jiráček, vědec – Jiří Just, spisovatel a herec – Vladimír Just, kritik – Bořivoj Kačena, manažer – Zdeněk Kadaňka, lékař – Tomáš Kadlec, ředitel NBÚ – Pavel Kafka, manažer – Anna Kareninová, překladatelka – Otakar Keller, lékař – Petr Kellner, podnikatel – Ivan Klíma, spisovatel – Stanislav Komárek, zoolog – Karel Komárek, podnikatel – Radana Königová, lékařka – Ilja Kotík, lékař – František Koukolík, lékař – Josef Koutecký, lékař – Ivo Krč, lékař – Eda Kriseová, spisovatelka – Jan Kříž, právník – Rudolf Kučera, historik – Zdeněk Kůkal, přírodovědec – Jan Lébl, lékař – Aleš Lederer, vydavatel – Jan Libiger, lékař – Josef Lžičar, advokát – Ladislav Macka, bankéř – Václav Malý, kněz – Emanuel Mandler, historik – Hana Maciuchová, herečka – Miroslav Masák, architekt – Zdeněk Matějček, psycholog – Ivo Mathé, manažer – Jiří Menzel, režisér – Vladimír Merta, hudebník – Jan Měšťák, lékař – Vlado Milunič, architekt – Jaroslava Moserová, lékařka a překladatelka – Vladimír Mráz, ekonom – Zuzana Navarová de Tejada, zpěvačka – Ondřej Neff, publicista – Radoslav Nenadál, překladatel – Petr Niederle, lékař – Václav Pačes, přírodovědec – Pavel Pařko, lékař – Radim Palouš, filozof – Irena Pavlásková, filmová režisérka – Leo Pavlát, spisovatel – Jiří Pekárek, lékař – Marie Pešková, lékařka – Jan Pirk, lékař – Jan Pištěk, výtvarník – Theodor Pištěk, výtvarník – Miroslav Plizák, psychiatr – Ivan Poledňák, hudební vědec – Ivo Pondělíček, psycholog – Štěpán Popovič, manažer – Pavel Pravec, manažer – Vilém Prečan, historik – Jan Přerovský, manažer – Antonín Přidal, překladatel a spisovatel – Petr Příhoda, lékař – Zuzana Roithová, lékařka – Richard Rokyta, lékař – Zdeněk Rokyta, lékař – Martin Roman, manažer – Pavel Rozsival, lékař – Ivan Ruller, architekt – Simona Rybáková, výtvarnice – Vratislav Schreiber, lékař – Jaroslav Skála, lékař – Ladislav Smoljak, režisér a herec – Olga Sommerová, dokumentaristka – Luboslav Stárka, lékař – Jan Starý, lékař – Štěpán Svačina, lékař – Josef Syka, lékař – František Šamalik, právník a historik – Milan Šamánek, lékař – Pavel Šebesta, lékař – Miroslav Ševčík, ekonom – Jiřina Šiklová, socioložka – Petr Šmolka, psycholog – Pavel Šporcl, houslista – Oldřich Štěrba, zoolog – Vladimír Tesař, lékař – Jana Tichá, astronomka – Alexandr Tomský, vydavatel – Ivo Tretera, filozof – Helena Třeštíková, dokumentaristka – Miroslav Tuček, ekonom – Jaroslav Tvrdík, manažer – Miloš Urban, spisovatel – Karel Urbánek, lékař – Radim Uzel, sexuolog – František Vaculík, manažer – Ivan Vaněk, lékař – Pavel Ventruha, lékař – Zdeněk Veselovský, zoolog – Michal Viewegh, spisovatel – Oldřich Vinař, lékař – Vladimír Visokai, lékař – Štefan Vítko, lékař – Miloslav Vlk, arcibiskup – Vladimír Vonka, lékař – Jiří Vorlíček, lékař – Rudolf Zahradník, vědec – Petr Zuna, vědec – Jaroslav Zvěřina, sexuolog

Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/osobnost.asp?y=osobnost/velky_cek.htm.

Je feminismus nadávka?

Cíl:

Zpracovat esej, v níž žáci/žákyně představí svoje pojetí feminismu. Kriticky uvažovat o různých vymezeních pojmu feminismus a o předsudcích, která vůči tomuto pojmu v naší společnosti panují.

Kapitoly:

Gender a společnost, Gender a jazyk

Pomůcky:

pracovní list

Čas:

10 minut + domácí příprava

Věk:

poslední ročníky základní školy a střední škola

Velikost skupiny:

běžně velká třída

Postup:

- 1) Na úvod aktivity doporučujeme krátkou motivační diskusi, která ukáže problémovost tématu. Můžeme ji začít například tím, že žáky/žákyně požádáme, aby uvedli první slovo, které je napadne, když se řekne feminismus. Lze očekávat spíše negativní asociace. Pokud se studujících ptáme podrobněji na to, co o feminismu vědí, z čeho vyplývají jejich postoje, ukáže se pravděpodobně, že jejich vědomosti jsou velice omezené. Aktivita proto má posloužit, aby si žáci/žákyně své názory na feminismus podložili reálnými argumenty a dokázali je napříště obhájit.
- 2) Zadání aktivity spočívá ve zpracování eseje. Doporučujeme žákům/žákyním zadat přibližnou strukturu eseje, například ve formě následujících otázek:
  - Co chápou pod pojmem feminismus?
  - V čem podle mne může být feminismus nebezpečný?
  - V čem naopak může být feminismus prospěšný?
  - Jaké jsou obvyklé důvody či argumenty pro odmítání feminismu?
  - Jaké jsou naopak důvody či argumenty pro obhajobu feminismu?
  - Považují se já osobně nebo lidé v mém okolí za feministky a feministy?
- 3) Ačkoliv v eseji mají být prezentovány osobní postoje, tyto by měly být založeny na skutečných argumentech. Požádáme proto žákyně/žáky, aby si našli publikace nebo internetové stránky týkající se kritiky či podpory feminismu (viz seznam literatury a zdrojů). Pokud mají žáci/žákyně omezený přístup k informačním zdrojům, můžeme jim pro základní orientaci nabídnout text uvedený v pracovním listu.
- 4) Po vypracování esejů vyzveme žákyně/žáky, aby si je navzájem vyměnili a zhodnotili. Zhodnocení můžeme opět zadat za domácí úkol. Každý esej by měl být zhodnocen 3–5 žáky/žákyněmi. Zhodnocení spočívá zejména v porovnání vlastního a spolužákova/spolužaččina eseje, označení sporných míst a nových informací a vyjádření k logické výstavbě textu. Pokud studující nemají zkušenosti s podobným hodnocením, můžeme aktivitu zakončit společným shrnutím.

Komentář:

Aktivitu můžeme zařadit do výuky bez ohledu na hloubku orientace studujících v genderové problematice. Její podstata je v projevení vlastních postojů a v jejich konfrontaci s postoji druhých lidí a s některými fakty. Protože však při probírání genderových témat opakovaně narážíme na souvislost s feministickým hnutím, doporučujeme aktivitu zadat spíše na úvod. Vyjasnění postojů k feminismu a jeho kladné přijetí nám v mnohém usnadní následný výklad genderové problematiky.

Aktivita směřuje k otevřenosti studujících vůči feministickým myšlenkám a snížení obavy z označení feminismus. Feministické hnutí je vhodné chápat jako součást širšího hnutí za lidská práva. Na vztahu k pojmu feminismus se ukazuje schopnost kritického myšlení. Zužování pojmu na radikální feminismus, který zdůrazňuje nepřátelskou povahu vztahů mezi ženami a muži, je zavádějící. Feminismus v současné době má mnoho různých podob, je vnitřně heterogenní. Proto je přesnější používat označení „feminismy“ než označení feminismus v jednotném čísle. Obecně lze říci, že feministky a feministé směřují ke zrovnoprávnění žen a mužů, což v některých oblastech znamená otevření nových možností pro ženy (například pracovní uplatnění), v jiných ovšem se otevírají možnosti pro muže (například podíl na výchově dětí). Jednotlivé feminismy se liší obvykle v tom, jakou cestu ke zrovnoprávnění považují za nejlepší.

K AKTIVITĚ „JE FEMINISMUS NADÁVKA?“

FEMINISMUS

Termín používaný obecně pro komplexní jev, který je zčásti definován spory, jež byly vyvolány ohledně jeho významu. V širším významu znamená zájem o společenskou roli žen ve vztahu k mužům ve společnostech minulých i současných, vycházející z přesvědčení, že ženy trpí a trpěly mnoha nespravedlnostmi v důsledku svého pohlaví. Politický jazyk a cíle moderního feminismu se zrodily ve francouzské revoluci a osvícenství. Feminismus, historicky spojený s opozičními silami bojujícími proti ortodoxii a autokracii, se vymezuje jako zápas za uznání práv žen, za rovnoprávnost mezi pohlavími a za redefinici ženství. Feminismus čerpá z liberálních a racionalistických stejně jako z utopických a romantických idejí západní Evropy a není lehké jej definovat.

I když spory o společenskou roli žen vybuchly otevřeně během osvícenství, mají své předchůdce. Středověcí a renesanční autoři se začali zabývat tématem společenské identity žen a obhajovali rozšíření ženské politické moci a vlivu, například Christine de Pisan v díle *Knihla o městě dam* (1405). Počátky moderního feminismu se však spojují s publikací Mary Wollstonecraftové *Obhajoba práva žen* (*Vindication of the Rights of Woman*, 1792).

Wollstonecraftová nastínila, co se mělo později stát nepopíratelným feministickým zájmem, mimo jiné i obranu politických a přirozených práv žen. Zpochybnila přijímané ideje o rozdílných schopnostech obou pohlaví, zastávala se reformy vzdělání pro chlapce i dívky a vebila oboupohlavní pojetí racionálního jáství.

Zbrání ženské emancipace se stal rozum, který byl využíván proti povýšenecké identifikaci žen s přírodou a s jejich sexuální funkcí. Víra v rozum šla tedy ruku v ruce se silnou vírou v pokrok. Tato přesvědčení, třibená již hluboce zakořeněnou tradicí liberální teorie společenské smlouvy a oddanosti formální právní rovnosti, jsou nejzjevnější v klasičtém traktátu Johna Stuarta Milla z devatenáctého století *Poddanství žen* (*The Subjection of Women*, 1869). Mill proti sobě staví „Rozum“ a „Instinkt“ a doufá ve společnost založenou na rozumných zásadách. Tvrdí, že rozum vyžaduje zrušení rozdílů v přístupu k lidem na základě pohlaví, jedné z „nahodilostí zrození“. Bude-li ženám uděleno rovnoprávné občanství a občanská svoboda ve veřejné sféře, napomůže to hlubší transformaci společenských vztahů mezi pohlavími.

Pro feministické myslitele a myslitelky byl přitažlivý liberalismus. Jazyk práva je mocnou zbraní proti tradičním závazkům, zejména povinnosti k rodině či jakémukoli společenskému postavení vyhlášenému za „přirozené“ na základě připisovaných charakteristik. Být „svobodná“ a „rovná“ mužům – to byl hlavní cíl feministické reformy. Politická strategie, která vyplývá z tohoto nejlivnějšího feministického proudu, si klade za cíl potvrzení teze, že „ženy jsou stejně jako muži racionální bytosti“. Z toho plyne, že ženy jsou stejně jako muži nositelkami nezczizitelných práv. Dále z toho vyplývá, že být ženou není důvodem pro diskriminaci namířenou proti ženám. Hlavní zastánci volebního práva žen v Británii a USA zpochybnili argumenty, jež ospravedlňovaly formální právní nerovnost na základě rozdílů mezi pohlavími. Tvrdili, že upírání základních práv nějaké skupině lidí z důvodu předpokládaného rozdílu nemůže být ospravedlněno, nelze-li prokázat, že onen rozdíl je pro dané rozlišení relevantní. Ať už jsou rozdíly mezi pohlavími jakékoli, žádný z nich neospravedlňuje právní nerovnost a upření práv a privilegií občanství.

Několik raných zastánců feminismu dovedlo liberální univerzalizismus k jeho nejradikálnějšímu závěru, když tvrdili, že neexistují žádné ospravedlnitelné důvody pro vyloučení dospělých lidí z právní rovnosti a občanství. Zastánci volebního práva žen byli také dědici tradic zdůrazňujících potřebu řádu a sdílených hodnot a kladli důraz na občanské vzdělání a na společnost jako společnost vlastníků. Požadavky na rovnoprávnost žen se tudíž často netýkaly všech žen. Některé ženy a muži byli vylučováni podle kritéria gramotnosti, vlastnictví majetku, tělesné či duševní nezpůsobilosti nebo – ve Spojených státech – rasy.

Čas od času postavila feministická rozprava liberální rovnostářství na hlavu, když byla prosazována občanská rovnost žen na základě, jež historicky sloužil k tomu, aby ženy z politiky vyloučil. Byly to například argumenty pro větší politickou účast žen vedené z hlediska jejich morální nadřazenosti či charakteristických forem ctnosti. Tyto apely mohly mít taktický význam, nebyly však nikdy pouze taktické. Argumentovaly ve prospěch společenského umístění ženy jako matky a využívaly mateřství jako nároku na občanství a veřejnou identitu. V různých dobách vzdávaly radikální, liberální, demokratičtí a socialističtí zastánci feminismu hold ženám jako příkladům konkrétních forem společenských ctností.

Z výhodné pozice feminismu založeného na právech se stala přenesením důrazu na občanské republikánské mateřství past. Avšak debata, jež vyvolala představy mateřské ctnosti, byla jen jednou feministickou odpovědí na složitou, rychle se měnící politickou kulturu. Tato politická kultura v západních demokraciích byla oddána liberalismu, ale zahrnovala také občanská republikánská témata společenské solidarity a národní identity. Ženy vedly svůj spor uvnitř muži ovládaného politického řádu ze své vlastní oblasti, světa žensky strukturované senzibility a imperativů, které vyjadřovaly jejich vyloučení z veřejného života i jejich kulturní sílu a důležitost. Jelikož mnohé feministky neuměly tak jako muži pojímat identitu jako společensky zcela autonomní atom, často odmítaly individualistický ideál a schvalovaly rozšířené rodinné hodnoty zbavené patriarchálních privilegií jako zdroj nového komunalismu a společenské solidarity.

Feministky se také různě obracely k socialismu v jeho utopických i „vědeckých“ aspektech a k romantismu. V teoriích třídního útlaku nacházely analogii ke společenské pozici žen tváří v tvář mužům. Socialistické feministky prosazovaly teorie sexuálních tříd a revolty pohlaví. Feministky ovlivněné romantismem hájily pevné přesvědčení o vášnivém a citlivém já prolamujícím zastaralý společenský zvyk. Upozorňovaly, že ženy trpěly nejen represemi či zvnitřněnými představami o své vlastní neschopnosti, ale také útlakem či systematicky vnucovanými pravidly a zvyky týkajícími se nerovnosti mezi pohlavími. Feministické romantičky zdůrazňovaly „zvláštního ducha“ ženy (jak to vyjádřila Američanka Margaret Fullerová) a doufaly, že dojde ke společenské přeměně, která uvolní ženskou „odlišnost“ a umožní jí rozvoj.

pracovní list <<

Různorodé dějiny feminismů tvoří základ pro současnou polemiku o feminismu. Existuje celá řada odrůd liberálního, socialistického, marxistického a utopického feminismu. K nim se druží další varianta založená na psychoanalýze. Feministky diskutují o rovnosti chápané z hlediska formálně právního, o rovnosti příležitostí i o rovnosti úcty a zacházení. Sexualita a sexuální identita se staly nebezpečným sudem prachu a arénou politické redefinice. Menšina radikálních feministek vybízí ženy, aby se zcela oddělily od muži ovládané společnosti, avšak jiné v tomto příkazu vidí návod ke katastrofě. Jsou feministky, které zastávají neoblomné přesvědčení o odlišnosti žen, a jiné, které minimalizují rozdíly mezi pohlavími. Tak zůstává feminismus v podstatě sporným pojmem.

Jean Bethke Elshtain
Vanderbilt University

Zdroj: www.differentlife.cz.

Jaká měla být žena v roce 1894?

Cíl:

S pomocí historického textu přemýšlet o tom, jaká byla společenská očekávání vůči ženám a mužům v minulosti a jaká jsou dnes. Uvědomit si vliv socio-kulturních faktorů (například církve) na představy o tom, jaké jsou ženy a jakí jsou muži.

Kapitoly:

Gender a společnost, Gender a náboženství, Gender a osobnost člověka

Pomůcky:

kopie pracovního listu pro každého studujícího

Čas:

45 minut nebo domácí práce + 25 minut

Věk:

poslední ročníky základní školy a střední škola

Velikost skupiny:

běžně velká třída

Postup:

- 1) Všem žákyním/žákům, případně dvojicím rozdáme jednu kopii pracovního listu s textem z 19. století, v němž manželka reverenda udílí rady ženám pro manželský život.
- 2) Úkolem žáků/žákyní je text přečíst a shrnout, co autorka radí mladým ženám a jaké jsou autorčiny představy o vztazích mezi ženami a muži. Čtení textu můžeme zadat jako domácí úkol. Vzhledem k délce textu tuto variantu doporučujeme. V takovém případě je vhodnější aktivitu pojmout jako individuální práci.
- 3) Svá shrnutí a názory na text žáci/žákyně představí třídě. Následuje společná diskuse. Ta by se měla zejména věnovat ideálu komunikace mezi manželi tak, jak byl prezentován v textu. Vedeme studující k tomu, aby jej porovnávali s tím, jaký ideál vztahu mají oni osobně a jaký je ideál obvyklý v současné době. Představy se snažíme zasadit do historického a socio-kulturního kontextu. Rozdíly mezi různými představami tak můžeme vysvětlit i prostřednictvím změny společenských podmínek, například úlohy církve. Důležité je upozorňovat na přítomnost genderových stereotypů v textu, z nichž mnohé existují do současnosti.

Komentář:

Aktivitu je nejvhodnější použít při probírání tématu mezilidských vztahů, partnerství a rodiny. Jedná se o relativně jednoduchou, ale přitom pro žákyně/žáky atraktivní aktivitu. Text, na němž aktivita stojí, je navzdory svému stáří pro studující zajímavý. Vzhledem k povaze textu však doporučujeme opatrně zvažovat, zda je třída dostatečně zralá na věcnou diskusi o vztazích a sexualitě.

Aktivitu je možné zcela založit na žákovské domácí práci. Studující si text přečtou doma a vypracují esej podle následujícího zadání: „Na základě textu vytvořte esej o rozsahu 1–1,5 strany, v němž představíte autorčin pohled na ideální manželský vztah a úlohu ženy v něm. Porovnejte jej s tím, jaký ideál vztahu je obvyklý v současné době a jak si ideální vztah představujete vy osobně.“ Eseje můžeme použít jak pro hodnocení žáků/žákyní, tak i pro další práci ve vyučování. Například požádáme žákyně/žáky, aby si eseje navzájem vyměnili (vhodné je, když si práci vzájemně čtou názorově odlišní žáci/žákyně) a provedli jejich zhodnocení. Při hodnocení mohou například označit informace, s nimiž souhlasí, informace, s nimiž nesouhlasí, a informace, které jsou pro ně nové. Takto ohodnocená práce jedním či libovolně vyšším počtem osob se vrátí zpět k autorovi/autorce. U starších studujících můžeme zadání eseje rozšířit o reflexi specifického náboženského kontextu, v němž byl text vytvořen.

Text je velice názorným popisem strategií, které by podle autorky ženy měly používat v manželství. Text vychází z představy, že vztah a priori obsahuje boj partnerů o moc, kterou ve vztahu budou disponovat, a jejich vzájemnou uzavřenost, která brání partnerskému pojetí vztahu. Moc žen vůči svému manželovi vyplývá podle textu z používání skrytých „ženských zbraní“. Toto pojetí, ačkoliv se s ním setkáváme v mírnější formě i dnes, je vlastní historickým epochám, v nichž reálně neexistovaly emoce jako legitimní motivy k založení manželství. Emoce, a tedy láska, která předpokládá partnerství, jsou podle řady sociologů výdobytkem moderní společnosti.

Klademe-li v aktivitě důraz na historické srovnání, můžeme do závěrečné diskuse začlenit některé sociologické poznatky o proměně moderní rodiny. Například český sociolog Ivo Možný spatřuje hlavní změny rodiny, které se nejzřetelněji projeví ve druhé polovině 20. století, v následujících znacích:

1. Rodina ztratila monopol na legitimní sex. Předmanželský sex je považován za stejně legitimní.
2. Rodina ztratila monopol na legitimaci plození dětí. Mnoho dětí se rodí mimo manželství a neplyne z toho pro ně žádné výrazné sociální stigma.
3. Výběr partnera je svobodnou individuální volbou, nikoliv volbou rodičů za účelem reprodukce rodu.
4. Manželství není nezrušitelnou institucí. Má podobu občanské smlouvy, která může být rozvázána rozvodem.

5. V důsledku společenské dělby práce došlo k vyvlastnění řady tradičních funkcí rodiny. Mimo rodinu probíhá vzdělávání, práce, volnočasové aktivity atd. Rodina se omezila na poskytování emocionálního bezpečí, stala se soukromou sférou.
6. Jediným účelem partnerského vztahu a rodiny není výchova dětí. Počet dětí se radikálně snížil.
7. Došlo k posunu v genderových rolích. Pracovní uplatnění se stává důležité nejen pro muže, ale i pro ženy. Mateřství není jedinou náplní života žen.

Zdroj: Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Slon.

K AKTIVITĚ „JAKÁ MĚLA BÝT ŽENA V ROCE 1894?“**Rady a pokyny pro mladou nevěstu, která se chová a jak zacházeti s intimními a osobními vztahy ve svazku manželském ku prospěchu nezrušitelnosti této požehnané svátosti a pro slávu Boží.**

Napsala Ruth Smythersová, milovaná žena reverenda L. D. Smytherse, pastora arkadické Metodistické církve, při výročním regionálním shromáždění. Vydáno léta páně 1894.

Pro citlivou mladou ženu, které se dostalo řádného vychování, jest svatební den paradoxně dnem nejšťastnějším i nejděsivějším zároveň. Kladným okamžikem jest svatba sama o sobě, kdy je nevěsta středem pozornosti a odehrává se krásný, Bohem požehnaný ceremoniál, který symbolizuje její triumf nad mužem, kterého si k sobě připoutala, aby vyplňoval její tužby po zbytek života pozemského.

Zápornou chvílí jest pak svatební noc, kdy se nevěsta musí vykoupiti tak říkajíc tím, že bude poprvé čeliti hrůze sexuální zkušenosti. Za těchto okolností poslyšte, drahá čtenářko, šokující pravdu. Některé ženy očekávají zkoušku ohněm o svatební noci s radostí. Takových pocitů se vyvarujeme! Sobecky a tělesně založený manžel může lehce takého nevěstina smýšlení zneužít. Nikdy by nemělo upadnouti v zapomnění jedno zásadní pravidlo manželství: dávat se musí pomalu, zřídkakdy, a hlavně s nechtí. Jinak by se mohlo přihoditi, že manželství stane se prostorem pro ukájení živočišných tužeb. Na druhou stranu, utlačování nevěsty nemusí vždy zacházeti do krajnosti.

Ačkoli jest sex v tom nejlepší případě odporný a v nejhorším případě bezbožný, bolestivý a ponižující zážitek, musí se přetřpěti, a ženy tak činí již od počátku věků. Odměnou budiž jim svátost monogamního domova a děti, jež touto cestou vznikají. Pro nevěstu je ve většině případů zbytečné brániti se ženichovým započínáním sexuálního aktu.

Ideálním mužem by byl ten, kdo by k své ženě přistoupil pouze na její vlastní žádost a pouze z důvodů zploditi potomstva. Takové jemnosti a nesobeckosti však od průměrného muže očekávati nelze. Většina mužů, pokud nežije v sebezapření, bude sex vymáhati téměř denně. Moudrá nevěsta statečně protřpí nejvýše dva sexuální zážitky týdně v prvních měsících manželství a postupem času by se měla všemi možnými způsoby snažiti, aby se četnost snižovala. V tomto ohledu se použití dá předstíraná nemoc, ospalost, bolest hlavy. S úspěchem se setkávají také večerní hádky, škorpení, popichování, sekýrování a hašteření zhruba hodinu předtím, kdy obvykle započíná svádění.

Chytré ženy mají vždy v zásobě novou a lepší metodu, jak odmítnouti a odraditi manžela s jeho milostnými návrhy. Dobrá manželka může čekat, že do konce prvního roku manželství se jí podaří snížit četnost intimních sblížení na jedno týdně a do konce pátého roku svazku manželského na jedno měsíčně. Mnoha ženám se podařilo do desátého výročí sňatku poroditi děti všechny a docíliti úplného ukončení sexuálního vztahu se svým manželem. V tomto období se mohou spolehnout, že láska k dětem a společenský nátlak jejich muže doma udrží.

Tak jako si moudrá nevěsta vždy ví rady, jak udržeti četnost pohlavních styků co nejnižší, stejnou pozornost musí věnovati také tomu, aby to byla ona, kdo řídí druh a stupeň styku. Většina mužů jest od přírody spíše perverzní, a když žena vyjde i jen půl kroku vstříc, může to znamenati přival nejdopornějších výmyslů jeho. Třeba mimo jiné provozovati normální sex v nenormálních polohách, dotýkati se ženina těla ústy a své odporné vzrušené tělo nastavovati k ústům své ženy. Když jest muž odmítán, začnou se projevovati nechutné mužské zvyky, ke kterým jest v také situaci každý manžel náchylný. Mluví o sexu, čte příběhy o sexu, je často nahý, prohlíží si fotografie nebo kresby znázorňující nebo připomínající sex. Moudrá nevěsta nikdy nedovolí, aby její muž viděl její tělo neoblečené, a nikdy nedopustí, aby on ukazoval své vyslečené tělo jí. Pokud se sexu nejde vyhnouti, jest nezbytno, aby se provozoval v naprosté tmě. Spousta žen považuje za rozumné a užitečné nosit silnou bavlněnou noční košili a manžela oblékat do řádného pyžama. Noční úbory si manželé obléknou každý v jiném pokoji a při pohlavním aktu si je nemusí svlékati, tudíž dojde k odhalení co nejmenšího kousku nahých těl.

Ve chvíli, kdy má nevěsta oblečenu košili a zhasla už všechna světla, postaví se tiše k posteli a očekává svého ženicha. Ten když tápavě vstoupí do místnosti, neměla by žena vydávati žádného zvuku, neboť by tomu mohl porozuměti jako povzbuzení. Měla by ho nechat tápati ve tmě. Vždy jest naděje, že třeba zakopne a způsobí si malé zranění, kterého by žena mohla využiti jako výmluvy a odepřiti mu pohlavní styk. Když ji najde, měla by manželka ležeti co nejtoporněji. Jakýkoli pohyb z její strany by si mohl optimistický manžel vyložiti jako vzrušení sexuální.

Pokud se jí chystá políbíti na rty, stačí, když trochu otočí hlavu, a jeho polibek skončí někde na tváři. Pokud se jí chystá políbíti ruku, měla by ji sevřít v pěst. Pokud jí nadzvedne noční košili a pokusí se jí políbiti kdekoli jinde, měla by si ji okamžitě stáhnout, kam patří, a vyskočiti z postele se slovy, že jí příroda volá tam, kam musí i král. Tohle určitě potlačí jeho touhu líbat zakázaná území. Když se manžel snaží ženu svéstí necudnými řečmi, vymyslí si žena nějakou nesexuální a triviální otázku, kterou mu zničehonic položí. Jakmile na ni muž odpoví, měla by udržovati konverzaci na ono téma, i kdyby bylo sebenicotnější. Nakonec manžel pochopí, že když vyžaduje pohlavní styk, musí v tom pokračovati jen bez milostných příkras. Moudrá žena si nenechá vyhrnouti noční košili dále než k pasu a dovolí nejvýše, aby si muž rozeplnul poklopec u pyžama, aby mohlo dojiti ke spojení. Manželka je po celou dobu, co on funí a vzdychá, úplně tiše nebo si bručí něco o domácích pracích. A hlavně musí ležeti úplně nehybně a nikdy, za žádných okolností nezamručí ani nezasténá, dokud styk neskončí. Hned, jakmile muž dokončí pohlavní akt, začne ho moudrá žena sekýrovati stran drobných úloh, které si přeje, aby ráno vykonal.

Spousta mužů přináší největší sexuální uspokojení právě to poklidné konečné vyčerpání těsně po pohlavním aktu, a tak je pro ženu nutno zajistiti, aby v takové chvíli nenastal okamžik klidu, který by si muž vychutnal. Jinak by mu to mohlo dodat odvahy, aby se znovu pokusil o pohlavní sblížení. Manželka může být ráda za jednu povzbudivou skutečnost. Celý život jejího muže vychovávala škola, církve, jeho rodina a společnost okolo něj k pocitu viny pro jeho pohlavní touhy. Přichází tedy ve svazek manželský kající a studem zahalen, už napůl přemožen a zdolán. A moudrá žena se chopí takové výhody a pozvolna sleduje svůj cíl: nejdříve omezování ve svůj prospěch a poté svého manžela úplně oprostí od sexuálního vyjadřování.